

ילמד ענוים דרכו - שנה ב

כפייה ורצון

הרב רן כלילי

1. שבת פח, א

"ויתייצבו בתחתית ההר" אמר רב אבדימי בר חמא בר חסא: מלמד שכפה הקדוש ברוך הוא עליהם את ההר כגיגית, ואמר להם: אם אתם מקבלים התורה - מוטב, ואם לאו - שם תהא קבורתכם...
אמר חזקיה: מאי דכתיב: "משמים השמעת דין ארץ יראה ושקטה" - אם יראה למה שקטה, ואם שקטה למה יראה? אלא: בתחילה - יראה, ולבסוף - שקטה. ולמה יראה - כדריש לקיש, דאמר ריש לקיש: מאי דכתיב: "ויהי ערב ויהי בקר יום השישי" - ה"א יתירה למה לי? מלמד שהתנה הקדוש ברוך הוא עם מעשה בראשית, ואמר להם: אם ישראל מקבלים התורה - אתם מתקיימין, ואם לאו - אני מחזיר אתכם לתוהו ובוהו.

2. תוס' שם

כפה עליהן הר כגיגית - ואף על פי שכבר הקדימו "נעשה לנשמע", שמא יהיו חוזרים כשיראו האש הגדולה שיצאתה נשמתן.

3. שמות יט, ג-ח

ומשה עלה אל ה-להים, ויקרא אליו ה' מן ההר לאמר: כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל: **אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים ואשא אתכם על כנפי נשרים ואבא אתכם אלי. ועתה אם שמוע תשמעו בקלי ושמתם את בריתי והייתם לי סגלה מכל העמים כי לי כל הארץ. ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש אלה הדברים אשר תדבר אל בני ישראל.**
ויבא משה ויקרא לזקני העם וישם לפניהם את כל הדברים האלה אשר צוהו ה'. ויענו כל העם ויאמרו: **כל אשר דבר ה' נעשה. וישוב משה את דברי העם אל ה'.**

דף מקורות

4. שמות כד, ג-ח

וַיבֹא מֹשֶׁה וַיְסַפֵּר לָעָם אֶת כָּל דְּבָרֵי ה' וְאֵת כָּל הַמִּשְׁפָּטִים. וַיַּעַן כָּל הָעָם קוֹל אֶחָד וַיֹּאמְרוּ: **כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה.**

וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֶת כָּל דְּבָרֵי ה'. וַיִּשְׁכַּם בְּבֹקֶר, וַיְבִן מִזְבֵּחַ תַּחַת הָהָר, וַיִּשְׁתִּים עֶשְׂרֵה מִצָּבָה לְשָׁנִים עֶשֶׂר שְׁבֻטֵי יִשְׂרָאֵל... וַיִּקַּח סֵפֶר הַבְּרִית וַיִּקְרָא בְּאָזְנֵי הָעָם וַיֹּאמְרוּ: **כָּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע.** וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת הַדָּם וַיִּזְרַק עַל הָעָם וַיֹּאמֶר הִנֵּה דַם הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַת ה' עִמָּכֶם עַל כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה.

5. הרב סולובייצ'יק אדם וביתו, והנישואין

מה טבעה של המחויבות שבחווה הברית, לעומת הסכם אזרחי רגיל? ... בעוד שהתחייבות אזרחית משפיעה רק על זכויות בקניין של הצדדים המעורבים בהסכם, הרי שמחויבות של ברית חובקת את החוויה הקיומית עצמה, ומקשרת בין שני הצדדים, כמהויות רוחניות, **ביחסי הדדיות קיומיים**...¹

הברית מתבלטת כמחויבות יחידה במינה גם בשל מאפיין אחר שלה, רוצה לומר: **ההתמדה והיציבות** ביחסים שהיא מכוננת... אין לך דבר בהיסטוריה המתמיד בלא קץ, אין לך דבר שאינו ניתן לשינוי. ההיסטוריה איננה מכירה מצבים של קבע – פוליטיים, כלכליים, תרבותיים או דתיים. הכל נתון בתנועה מתמדת, בתהליך של שינוי... אל המציאות ההיסטורית המשתנה תמיד, **מחדירה הברית יסוד של התמדה או יציבות**... דבר מה **קבוע** מוחדר אל תוך ההתרחשויות ההיסטוריות. מערכת היחסים שומרת במסגרת קהילת הברית על אופייה, ללא קשר למידת עוצמתם ולתנודתם של כוחות השינוי ההיסטוריים. **יתרחש אשר יתרחש, תהיה עוצמתו של האירוע ההיסטורי אשר תהיה, קהילת הברית ההיסטורית לא תנתק לעולם את קשריה עם ה-להים.** הכלל בדבר התנועה ההיסטורית המתמדת, שכוחו יפה לגבי המציאות הסופית, מאבד את תוקפו כאשר הוא מתייחס אל קהילת הברית, שבה משולבת הסופיות **בנצחיות**...

6. תפארת ישראל, לב

איך תהיה התורה – שהיא שלמות כל המציאות – על ידי שכך **בחרו** ישראל לקבל התורה? ואם כן (היה הדבר, הרי שאז) **שלמות העולם** היה תולה בדבר אפשרי (=שלא מוכרח שיהיה, אלא תלוי בבחירת האדם), שהיה

¹ גם בקשר איש ואשה שעליו נאמר: "והיא חברתך ואשת בריתך" אומר הרב סולובייצ'יק (איש וביתו עמ' 35): "לא טוב היות האדם לבדו... היות האדם לבדו הוא דבר לא טוב, הוא לא זכה לאישור ה-לוהי והריהו חושף בפנינו **צורה בלתי מושלמת של קיום.** אי אפשר לו לאדם בלא העזר, אשר ביקש ה-לוהים להעמיד לצידו, לא רק מן הטעם המעשי (=עזרה ותועלת) אלא גם **מטעם אונטולוגי.** האדם זקוק אונטולוגית לאדם אחר אשר ישלים את קיומו, ויעניק לו **משמעות קיומית וכיוון.**"

כל הזכויות שמורות ©

דף מקורות

אפשר שיקבלו ואפשר שלא יקבלו. ולכך כפה עליהם הר כגיגית, שאם לא היו מקבלים התורה: "שם תהא קבורתכם".

ויש לומר גם כן, שלכך כפה עליהם ההר כגיגית, שלא יאמרו ישראל - כי יהיה חס ושלום **ביטול לקבלת התורה**, כי (אם) מרצונם קיבלו ישראל, ואפשר להיפטר מדבר כזה, שהרי לא נעשה בהכרח, רק היה "אפשר לקבל ואפשר שלא לקבל". ולכך כפה עליהם הר כגיגית, לומר שהם מוכרחים לקבל התורה. **וכל דבר שהוא מוכרח ומחויב, אין כאן הסרה וביטול, אחר (=כיוון) שהוא מוכרח...**

ולפיכך כפה עליהם הר כגיגית, במה שהחיבור הזה הכרחי, ואינו דבר שאפשר שיהיה ואפשר שלא יהיה. **שאחר שקבלת התורה הוא שלמות כל העולם, איך יהיה בדבר זה אפשרות כלל?**

ולפיכך מסיק שם (שבת פח.) אחר זה מיד: "אמר ריש לקיש: תנאי התנה הקדוש ברוך הוא עם מעשה בראשית: אם יקבלו ישראל התורה - מוטב, ואם לאו - יחזרו לתוהו ובוהו". לומר כי לכך כפה עליהם ההר כגיגית, מפני שכך מעשה בראשית **תלויים** בקבלת התורה. שכשם שברא השם יתברך כל מעשה בראשית, ונתן לכל אחד **טבעו** אשר יהיה נוהג עליו, כך ראוי שיהיה לאדם השכלי - הנהגה שכלית. ודבר זה הוא תורת האדם, אשר התורה היא הנהגתו השכלית, כמו שהתבאר למעלה. ולפיכך היה נתינת התורה על ידי הכרח.

7. בראשית טו, יח

ביום ההוא כרת ה' את אברם ברית לאמר לזרעך נמתי את הארץ הזאת מנחם מצרים עד הנחל הגדל נחם פרת.

וזכרתי להם ברית ראשונים אשר הוצאתי אתם מארץ מצרים לעיני הגוים להית להם ל-להים אני ה'. ה' - להינו כרת עמנו ברית בחרב. לא את אבותינו כרת ה' את הברית הזאת כי אתנו אנחנו אלה פה היום כלנו חיים.

אלה דברי הברית אשר צוה ה' את משה לכרות את בני ישראל בארץ מואב מלבד הברית אשר כרת אתם בחרב.

8. תפארת ישראל, י

כי מי שיש בו **יראת שמים** - הוא דבק לגמרי בו.

ולא כן **האהבה**, אף כי הוא הדיבוק בו יתברך, **אין מחשיב עצמו כאילו אין לו מציאות**, רק שהוא מתחבר אליו כמו שני אוהבים שמתחברים זה לזה. אבל היראה מפני **שהירא מאחר - אין מחשיב עצמו לכלום ומבטל מציאותו אצל אחר**, וכאשר הוא מבטל מציאותו אצל השם יתברך - נמצא שאין לו מציאות מצד עצמו, רק מה שיש לו מן השם יתברך. וזהו קיומו בוודאי, כי אין לנמצאים שום קיום אם לא בו יתברך.

דף מקורות

9. שם, לז

הרבה מבני אדם היה קשה להם עם הדיבור הראשון: "אנכי ה' - לווהיך" - הרי אין זה (לשון) מצווה כלל? שאם היה מצווה, היה (לו) לכתוב לשון ציווי: "אנכי אשר הוצאתיך מארץ מצרים - אהיה לך ל-לוהים". כי מה שאמר "אנכי ה' - לווהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים" - אין כאן מצווה כלל...

אבל "אנכי ה' - לווהיך", אף אם לא יקבל אותו האדם ל-לוה, הוא -לוהים שלו, והוא מלכו מצד עצמו. וכמו שאמר הכתוב על אותם שרצו לפרוק עול של הקדוש ברוך הוא שלא יהיה הוא יתברך מלך עליהם, על זה אמר (יחזקאל כ, לג): "חי... ה' (-לוהים) אם לא (ביד חזקה ובזרוע נטויה ו)בחמה שפוכה (אמלוך עליכם)". וכדי שלא יטעה האדם בטעותו לומר כי אפשר שיפרקו עולו מהם, וכמו מלך בשר ודם יכולים העם לפרוק עולו מאיתו, עד שאינו מלך עליהם, אמר בלשון הזה: "אנכי ה' - לווהיך וגו'", כלומר על כל פנים אני -לוהיך, מצד עצמי.

10. מאמר הראי"ה א, עמ' קסו

אולי לא נעים לנו הדבר. אילו היה תלוי בחפצנו הפשוט, אפשר שהיינו בוחרים בקבלה כזו שבאה חוק רצון חופשי, שאנחנו חושבים אותו ליותר אידיאלי. אבל לא כאשר יראה האדם לעינינו, מתהווים הדברים במציאות... החכמה העליונה, חכמת ריבון כל העולמים, אשר "הוא אמר ויהי, (הוא) ציווה ויעמוד", היא מייסדת את מפעלותיה, ביסוד המציאות ובעצמותה של ההווה על פי אמיתתן. היא יודעת, כי חלושים אנחנו, חלושי רצון הננו וחלושים הם האידיאליים שלנו, אין אנו ראויים כלל וכלל שקיומו של עולם מלא ימסר לרצוננו. ועל כן הננו קרואים מתוך הכרח, אל הדבר הגדול והנשגב, העומד ברומו של עולם, ומתוך הכרחים פנימיים והכרחים חיצוניים לקבלתה של תורה...

וכן נראה שיהיה עדיין גם בדור אחרון זה, שהננו עומדים בו על סף תחייתנו הלאומית. זה שנים, שהמון רב יושבי תבל ושוכני ארץ רואים כי "נשא נס הרים"... והנה קמים אנשים מקרבנו, הרואים חזון לבם, ומשפילים בכוח השפעתם את הרום אשר לתחיה הנפלאה הזאת... הולך ומפעם בתוך מחננו הקול החלש, של האידיאליות והרצון החופשי, אשר אמנם ברק לו ויפעה, אבל רק פרחים יתן לנו ולא פרי, זעזועי רוח וצלצולי מלים, ולא אור חיים וגבורת נשמה ולא גבורת רעם של זיו נבואה ואור ורוח הקודש, שכל הנשמה העדינה, שלנו ושל האנושיות כולה, כל כך כמהה להם.

אמנם יודעים אנו, כי סוף כל סוף מידת הגבורה בוא תבוא. אבל דווקא מתוך הגזרה והחוקה, ולא מתוך האידיאליים החופשיים, שיפעת עץ רקב ואומץ קורי עכביש להם. דווקא מתוך ההכרח הגדול והעצום, מתוך הגבורה של מעלה, מתוך "קול ה' בכוח", מתוך "קול ה' שובר ארזים"... והקול הזה, בעוז רעם גבורתו, שוב הוא כופה עלינו הר כגיגית ואומר לנו: אם אתם מקבלים את התורה - מוטב. רק אם אנחנו מקבלים את התורה, את מקור החיים והאורה - היה תהיה לנו תחיה לאומית תמה וברה, אדירה ואיומה, רק אם אנחנו

דף מקורות

מקבלים את התורה ושמים אותה לתורת חיים וחוקת לאום בארץ עברנו ועתידנו, בארץ ישראל, תהיה תחייתנו הלאומית תחיה מבוססת, בעלת שורשים חזקים ואמיצים ואחרית ותקווה. תחיה שתחדור באור חיה בתוך כל השדרות של האומה, הרחוקות והקרובות, שתפליא את כל העמים בפלאי הופעותיה. וההכרה הגדולה הזאת הולכת היא וחודרת, הולכת ומתבררת גם אצל אלה אשר עדיין "ליבא לפומא לא גליא" להם. והיא עוד תלך ותחדור, תלך ותתברר, וכמאז ומקדם היא תגלה בחיים ובפועל את אותו הכוח המכריח, המקים אותנו לתחיית אמת, ומתוך גבורת החיים וההוויה של כפית הר כגיגית, לקבל על ידה את דבר ה', בתור חוק חיים ומשפט לאום בארצנו, נשוב ונחיה להיות לעיני כל הגויים למה שאנו מוכרחים להיות: להעם הגדול והקדוש על אדמת הקודש, כימי עולם וכשנים קדמוניות.

11. שבת פח, א

אמר רב אחא בר יעקב: מכאן מודעא רבה לאורייתא.
רש"י: שאם יזמינם לדין למה לא קיימתם מה שקיבלתם עליכם? יש להם תשובה, שקיבלו באונס.
אמר רבא: אף על פי כן, הדור קבלוה בימי אחשוורוש. דכתיב: "קיימו וקיבלו היהודים" - קיימו מה שקיבלו כבר.

12. תפארת ישראל, לב

ומה שאמר רב אחא: "מודעה רבה לאורייתא". דסוף סוף היה קבלת התורה בהכרח, ואין זה קבלה **גמורה**. **שצריך שיהיה קבלת התורה ברצון המקבל**. וכאשר כפה עליהם הר כגיגית - היה זה הכרח, ולא רצון. ועל זה אמר: "אף על פי כן הדור קיבלוה בימי אחשוורוש וכו'".
ביאור עניין זה, כי בימי אחשוורוש **קיבלו מצווה אחת מרצונם**. ולא גזר השם יתברך דבר זה עליהם, רק הם קיבלו מעצמם, והסכים הקדוש ברוך הוא עמהם.
ומקרא מגילה היא מצווה אחת שנתחדשה, כמו שאמרו שם (מגילה יד.): "ארבעים ושמונה נביאים ושבע נביאות עמדו לישראל, וכולם לא פחתו ולא הוסיפו על תורת משה, חוץ ממקרא מגילה". שמזה נלמוד כי **מקרא מגילה - כמו תוספת על התורה**. ושם מפרש, כי גם מקרא מגילה נרמז בתורה.² סוף סוף מקרא מגילה - קבלת מצווה אחת **ממצוות התורה שקיבלו מעצמם**, ולא היה זה מצד ההכרח, כמו שהיה מתחילה. רק שהיה זה מרצונם, והקב"ה הסכים על ידם.

² מגילה ז: "שלחה להם אסתר לחכמים: כתבוני לדורות. שלחו לה: "הלא כתבתי לך שלישים" - שלישים ולא רבעים. עד **שמצאו לו מקרא כתוב בתורה**: "כתוב זאת זיכרון בספר", כתוב זאת - מה שכתוב כאן ובמשנה תורה, זיכרון - מה שכתוב בנביאים, בספר - מה שכתוב במגילה..."

דף מקורות

ובזה היו מקבלים **כל התורה** מרצונם. שאם המצווה - שהיא **אחרונה לכל התורה**, שהיא מקרא מגילה - קיבלוה מעצמם, כי מי הכריח אותם לדבר זה? מכל שכן שאר מצוות שהם קודמים למקרא מגילה, שכולם הם ברצון. ובזה כאילו היה **תחילה** קבלת התורה ברצון, כי **הוכיח הסוף על התחלה**.

ובזה די לבאר כי התורה לישראל ברצון - **מצד עצמם**, אבל הכרחי היה להם - **מצד השם יתברך**. כאשר ראוי לכל הדברים אשר הם שלמות העולם, שראוי שיהיה מוכרח ואינו אפשרי, כמו שהתבאר.